

Düşünce Özgürlüğü

Muntazar Kaim Mehdi

Giriş:

Bu makale, düşünce özgürlüğü için üç hususu söz konusu etmektedir:

1) Düşüncenin seçimi, 2) Düşüncenin gizlenmesi, 3) Düşüncenin açıklanması ve propaganda edilmesi.

Üçüncü husus ele alınırken dini düşünce, din karşıtlığı ve din dışılık konuları ele alınıp incelenmektedir. Din karşıtı düşünce için dört husus zikredilmiştir: 1) Küfrün izhar edilmesi, 2) Allah'a ve dinî liderlere iftira, 3) İrtidadın izhar edilmesi, 4) Sapkınlığa düşürme. Sapkınlığa düşürmenin yasaklanmasıyla ilgili olarak yedi akli, sekiz de nakli delil nakledilmekte ve bunların incelemesi yapılmaktadır. Sapkınlığı önlemenin yolları hatırlatılarak bu bölüm tamamlanmakta ve din dışı düşünce ele alınıp incelenmektedir.

Bu makalenin sonunda aşığılayıcı, sapkınlığa düşürücü ve yıkıcı düşüncelerin açıklanmasının yasak oluşuna dair bir bölüme yer verilmiştir.

Özgürlük insanın en temel hakkıdır ve özgürlük türleri arasında (bireysel özgürlükler) ve bireysel özgürlükler arasında düşünce özgürlüğü insanî kemallere ulaşılabilmesi için en zaruri bir vesiledir. (Düşünce özgürlüğü) herhangi bir düşünceyi seçme ve o düşünceye sahip olma anlamına gelmektedir; ama bu düşünceyi gizlemek ya da açıklamak da

genel olarak bu kapsam içerisinde yer almaktadır.¹

Bazılarına göre düşünce özgürlüğü Avrupa kültüründen ve Batı'dan alınmıştır.² Avrupalıların bu meseledeki aşırılıklarının kökeni şu iki şeye dayanmaktadır. 1) Kilisenin halkın düşüncelerine müdahalesi ve düşüncelerin denetlenmesi 2) Bazı Batılı filozofların din konusundaki görüşleri. Onlar dinin insanlığın oyalanması için gerekli olduğuna inanmakla birlikte dinin hakikatine inanmamaktadırlar. Bu yüzden de insanın her türlü inancı seçmekte serbest olduğunu söylemektedirler.³

Nasıl eylemlerde mutlak bir özgürlük yoksa her düşüncenin mutlak özgürlüğü de pratikte kendini yok etmekle sonuçlanmaktadır. Bu yüzden her toplum düşünce özgürlüğünü bir şekilde sınırlamaktadır. İslâm'ın bireysel özgürlükleri tanıdığı bilinmektedir. (Özgürlük ilkesine)⁴ dayanarak insan; inancında, ifadesinde ve eyleminde özgürdür ve hiç kimse bir inancı kabul etmeye, düşüncesini açıklamaya veya gizlemeye zorlanamaz. Bu ilke şüphesiz bazı noktalarda da kayıt altına alınmıştır. Bu makalede düşünce özgürlüğünün genişliği açıklandıktan sonra onu kayıt altına alan noktalara da değinilecektir.

Düşünce Özgürlüğünün Hususları

1- Düşüncenin Seçimi

İslâm, tıpkı diğer dinler gibi, -takipçileri açısından- kendini en iyi din olarak görmektedir. Fakat insanların bunu seçmesine ya da seçmemesine saygı göstermekte ve kimseyi İslâm'ı kabul etmeye zorlamamaktadır.

1-Bkz: John Stuart Mil, *Risale Derbâre-i Azadî*, s.54. (İnançları ifade ve yayma özgürlüğünün öncelikle başka bir ilkeyi gündeme getirmesi mümkündür. Çünkü inancı ifade etmek ve yaymak, bireyin başkalarını ilgilendiren davranışlarıyla ilgili olmaktadır. Ancak düşünceyi açıklamak ve yaymak, aşağı yukarı o düşüncenin kendisinin dayandığı deliller kadar önemlidir. Nitekim düşünce özgürlüğünü pratikte düşünce konusundan ayrı tutmak mümkün değildir. Ayrıca bkz. Ebulfazl Kazi, *Hukuk-ı Esasî ve Nehadha-yi Siyasî*, c. 1, s. 660, Mecelle-yi Havza, S.33, s.100.

2-Mecelle-yi Havza, S.31, s.117.

3-Murtaza Mutahharî, *Piramun-ı Cumhuri-yi İslâmî*, s.104.

4-Bkz: "Zendeği ve Azadî", Mecelle-yi Hukümet-i İslâmî, S. 2, s. 157-161.

"Dinde zorlama yoktur" ayeti¹ bu sözün bir delilidir. Eğer bu konuda bir nas varsa, bu dini inancın zorla kabul edilmesinin mümkün olmadığını gösteriyor. "İnanç, yasaklanabilecek ya da izin verilebilecek bir ihtiyarî eylem değildir."² Eğer nas, inşa makamında olursa; bu, onun insanlara dayatılmasının caiz olmadığı anlamındadır. "Dinde zorlama yoktur, tekvinî hakikate dayanan, teşriî bir hakikattir ve irşadî hüküm kabilindedir. Yani kimseyi hak dini kabule zorlamayın; çünkü zorlamayla maksada ulaşmak mümkün değildir."³

Elbette herkes hak dini tanımaya çalışmalı ve onu seçmelidir.

"Kim İslâm'dan başka bir din seçerse ondan kabul edilmeyecektir."⁴

Fakat bu, insanların onu kabule zorlanması anlamına gelmemektedir. Allah, insanları istedikleri dini seçme konusunda özgür bırakmıştır; ama yalnızca hak dini kabul etmektedir. Elbette kâfirlerin çoğu da kıyamette ilahî rahmetten faydalanacaktır.

"Onlar, kendi dinlerinin doğruluğuna, diğer dinlerin batıllığına inandıkları için mazurdurlar. Günahkâr ve isyankâr olmamaktadırlar. Hatta onların âlimlerinin çoğu da küfür ortamlarında büyüdükleri ve batıl dinlerine yakın bir inanç duydukları için kendi düşüncelerine karşı olan her delili reddetmektedirler. Ama dinlerinin batıl olduğu ihtimaline inandıkları halde sırf inatçılıklarından dolayı diğer dinlerin delillerini araştırmamakta direnenler hatalıdırlar ve ilahi azaba müstahaktırlar."⁵

Bazıları, inanç özgürlüğünü özgür düşünme anlamıyla caiz görmekte ve şöyle demektedir:

"En küçük düşünce temeli bulunmayan, nesilden nesle yalnızca ruhi bir bağlılık ve donukluktan ibaret olan inançlar tıpkı bir esaret gibidir. Bu inançları ortadan kaldırmak için savaşmak, özgürlüğe karşı savaşmak değil, insanlığın özgürleştirilmesi yolunda

1-Bakara, 256.

2-Allâme Tabatabaî, *el-Mizan*, c.4, s.117.

3-Allâme Tabatabaî, *Berresiha-yi İslâmî*, s. 51.

4-Âl-i İmran, 85.

5-İmam Humeynî, *el-Mekasibu'l-Muharrime*, c.1, s. 133

savaşmaktır."¹

"Veraset ve taklit yoluyla ve cehalet ve düşünmeme sebebiyle teslim olunan inançlar insanın düşünmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. İslâm, bunları asla inanç özgürlüğü adıyla kabul etmemektedir."²

"Eğer bir inanç, sahih ve mantıklı bir temele dayanıyorsa onu terk etmeye zorlamak caiz değildir."³

Bazıları da şöyle demektedir:

"Tevhid insanın hakkıdır... bunu hakim kılmak için güce başvurmanın hiçbir sakıncası olmadığı gibi, hatta bu gereklidir de."⁴

"Cihat ayetlerinde sözü edilen savaş, şirkin öldürülmesi içindir... İnsanlığın fitri haklarının savunulması, onların hak dini kabul etmeye zorlanmasını gerektirmektedir."⁵

Görüldüğü üzere;

1-Hurafeye dayalı bir inancın, sahih ve mantıklı bir temelini olmayacağı doğrudur. Bu, İslâm açısından kabul edilebilir bir şey değildir. Ancak teorik bahislerle mantıklı ve sahih temellerle bunların dışında kalanlar birbirinden nasıl ayırt edilebilir? Her görüş sahibi kendi inancına ilişkin deliller sunmakta ve onun apaçık somut gerçekliklere (bedihiyat) dayandığı sonucuna varmaktadır. Bir kimse inancının yanlışlığı üzerinden bir araştırma ve inceleme yapacak olursa inançlarından vazgeçebilir; ama güç kullanılarak onun kesin olarak inandığı bu inanç, nasıl ortadan kaldırılabılır? İnanç bir kalp işidir ve ancak insanlar ona inanmadığı zaman ortadan kalkabilir. Güç, ancak etkili olduğu zaman kullanılabilir. Ama tevhide inanç; güç kullanılan ortamlarda değil, açık ve hidayete elverişli bir ortamda gerçekleşebilir. Akide, iman ve sevgi gibi⁶ dayatılması mümkün olmayan bir şeydir.

2-Tevhid insanın hakkıdır; ama insanlar hangi gerekçeyle kendi

1-Murtaza Mutahharî, *Cihad*, s. 55

2-Murtaza Mutahharî, *Piramun-ı Cumhuri-yi İslâmî*, s. 103

3-Mecelle-yi Havza, S.33, s.102

4-age., S.33, s.103

5-Allâme Tabatabaî, *el-Mizan*, c.2, s.66.

6-Murtaza Mutahharî, *Piramun-ı Cumhuri-yi İslâmî*, s.117.

doğal haklarından yararlanmaya zorlanabilir? Öte yandan inancı seçme özgürlüğü de insanın en temel insan haklarından biridir. Ayrıca tevhide inanmamak, kendi nefesine zulümdür ve akıl bunun önlenmesine hükmeder; ancak güç kullanma yoluyla değil.

3-Şirkin öldürülmesi, tevhidî din açısından istenen bir şeydir; ama bunun yolu burhan ve güzel tartışmadır, savaş değil. Cihat ayetleri ve rivayetleri, savaşçı kâfirlere, fitnecilere, zalimlere, anlaşmayı bozanlara ve saldırganlara karşı savunma maksadıyla ifade edilmiştir¹; inanca karşı savaş maksadıyla değil.

"Açıktır ki eğer İslâm'ın savaştan maksadı, kendi inancını dayatmak anlamına gelmiyorsa, cihad yalnızca saldırganlara yapılacak savaş için caiz görülmektedir ve din adamları, kadınlar ve çocuklar gibi savaştan gücü olmayanlara, silah taşımayanlara ve Müslümanları arkadan vurmayanlara yönelik savaş yasaklanmıştır. İslâmi davetin insanlar arasında yayılması için güvenliğin ve özgür düşünme ortamının sağlanması zaruridir. Dolayısıyla Müslümanlar, bu amacı gerçekleştirmek için Müslümanların halk kitleleriyle doğrudan irtibatlarını engelleyen yönetimleri ortadan kaldırmaya mecburdular. Bu ilke doğrultusunda, tarihin ve yabancıların da tanık ettiği üzere Müslümanlar, tüm fütuhatlarda zalim yöneticileri ortadan kaldırdıktan sonra halkı güvenli bir ortamda akılları ve anlayışlarıyla neyi kavırıyorsa seçmesi için serbest bıraktılar. Şam'ın, İran'ın ve diğer bölgelerin fethedilmesinden sonra buralarda yaşayan insanların bir kısmı kendi dinleri üzerinde kalırken önemli bir kısmı da zaman içerisinde Müslüman oldu."²

Binaenaleyh gayrimüslimler, hiçbir zaman inancını terk etmeye ve İslâm'ı kabul etmeye mecbur edilmediler. Fakat aklın hükmü gereğince en iyi dini seçmeye çalışmakla mükelleftirler. Şeriatın inatçılık ve donukluk caiz değildir. Müslümanların da küfrü seçmesi ve mürtet olması caiz değildir. Ancak o, izhar aşamasına geçip olumsuz sonuçlar doğmasına sebep olmadıkça bu seçiminden dolayı sorgulanıp cezalandırılmaz. Bir ortamın veya bir kitabın bir kişinin sapmasına sebep olacağına inanılıyorsa onu o ortamdan uzaklaştırmak ve o kitaba ulaşmasını engellemek gerekir.

1-Bkz: "Zendegi ve Azadî", Mecelle-yi Hukümet-i İslâmî, S. 2, s. 154-157.

2-Amid Zencanî, *İslâm ve Hemzisti-i Musalemat Âmiz*, s. 200.

Burada küfrün ya da İslâm dışındaki bir dinin seçilmesi meselesi ele alındı. Ama gayri dinî inançların (felsefi, ilmî) seçimi mutlak şekilde caizdir. İslâm inancının zorunlu inançlarına zarar vermediği ve irtidada sebep olmadığı sürece onları yasaklamak için herhangi bir sebep yoktur.

2- İnancı Gizlemek

Bir kişinin düşüncesini açıklamaya zorlanması, tıpkı onun düşüncesini açıklamasına izin verilmemesi gibidir. Tecessüs ve teftiş, Kur'an ayetlerinin¹ ve rivayetlerin² delaletiyle mutlak surette haramdır. Bu haramlığın gereği, insanların her türlü dinî, siyasî, felsefi vs düşüncüyü gizleme özgürlüğüne sahip olmasıdır.

Kur'an, tecessüsten men etmek için müminlerin birbiriyle ilgili tecessüste bulunmasını haram kılmıştır. Ama aynı şekilde İslâmî hükümetin garantisi altında yaşayan ve bu tür bireysel ve toplumsal haklarda Müslümanlarla eşit halde bulunan kâfirler konusunda da Müslümanların onlara yönelik tecessüsleri caiz değildir.

Buna ilaveten insanların düşüncesini teftiş etmek de insanların haklarına saldırıdır ve onların hidayeti için içlerine girilemez. Hatta bir kişi bir başkasının nifakını kesin olarak bilse bile onu küfür içeren inançlarını açıklamaya zorlayamaz. İnsanlar, şahitlikte bulunmaya da mecbur edilemez.³ Sanıklar veya suçlular da itirafa zorlanamaz.

"Muhtemel bir bilgiyi elde etmek için sanığa vurmak veya ona kötü davranmak da ona zulmetmektir. Vicdana ve masumiyet karinesine aykırıdır."⁴

"Bazı durumlarda hâkim, İslâm toplumunun korunmasının bir şahsın sahip olduğu bilgiyi açıklamasına bağlı olduğunu bilirse, daha önemli bir vaciple, önemli bir haramı bir arada bulundurarak sanığı tazir edip itirafa zorlayabilir. Ama bu itiraflar yalnızca istihbarat açısından kullanılabilir; yargı sürecinde o kişinin aleyhinde delil olarak kullanılamaz."⁵

1-Hucurât, 12.

2-Bkz: *Velayet-i Fakih*, c.2, s.541, 546.

3-Bkz: *Muzakerât-i Meclis-i Hobregân-i Kanun-i Esasî*, c.1, s.779; *İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası*, Madde: 38.

4- *Velayet-i Fakih*, c. 2, s. 375.

5-age. s. 377, 381.

"Tazirin uygulanmasını tecviz edecek şekilde bilgi alınmasını teşhis etmek ise hassas bir konudur ve bu iş, teşhis şartlarını taşıyan kimselerden başkasına bırakılamaz. Yoksa tuğyan ve haddi aşma ortaya çıkar ve bu da millet için de devlet için de bir facia yaratır."¹

İslâmî hâkimin, insanların inançlarını ve eylemlerini teftiş eden biri olmaması gerektiği gibi, tam tersine insanların kusurlarını ve ayıplarını örten biri olması gerekir. Hz. Emir (a.s) Malik Eşter'e şu şekilde yol göstericilikte bulunuyor: **"İnsanların kusur ve ayıplarını araştıran kimseler, sana en uzak kimseler ve senin katında en aşağılık kimseler olmalıdır. Doğrusu, insanların kusurları vardır; ancak hâkim o kusurları örtmeye herkesten daha layıktır."**²

Nasihat babında gelen bazı rivayetler, insanın zihnine sanki insanlara nasihat etmek için onların ayıp ve kusurlarını tecessüs etmenin caiz olduğu düşüncesini getirmektedir. Örneğin, **"Senin kusurunu ve ayıbını örtenler, senin düşmanındır"**³ **"Senin kusurunu ve ayıbını sana gösteren, sana nasihat etmiştir."**⁴ Açıktır ki tecessüsün haramlığı dikkate alındığında bu rivayetlerin gizli ya da muhtemel kusur veya ayıpları içermediği görülmektedir. Gerçek dost, kişinin kusurlarına bahane üretip normalleştirmeye çalışan değil, kişinin kusurlarını görmesini sağlayan; ancak başkalarının yanında ona nasihat etmeye kalkışmayandır.⁵

3- Düşüncenin Açıklanması ve Propaganda Edilmesi

Düşünce, dinle ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde, ya dinidir, ya din karşıtı veya din dışıdır.

1-Dinî Düşünce: Dinî düşünceyi açıklamaktan kasıt, gerçek İslâmî maarif ve hükümlerle de mutabık olabilen muhtelif akidevî, ahlaki ve fikhî nazariyelerin İslâmî nazariye olarak söz konusu edilmesidir. Herkesin bu geniş dairede söz söyleme ve bu görüşlerini iletme hakkı vardır. Dinî inançların küçük bir kısmı, akli bedahete [herkeşçe bilinen açık ve somut olgulara], açık Kur'an naslarına veya mütevatir rivayetlere dayanır. Onun büyük bir kısmı ise zanna dayalı zevahire, Kur'andan

1-age. s. 585.

2-Hz. Ali, *Nehcü'l-Belâga*, 53. Mektup.

3-Hz. Ali, *Gureru'l-Hikem*, c.5, s.255.

4-age., s. 157.

5-age., c. 6, s. 172.

çıkarılan delillere ve suduru zannî olan rivayetlere dayanır. İslâm tarihi boyunca bu geniş dairede insanlar, muvafık veya muhalif, tezat oluşturan veya mütenakız nazariyeler ortaya koymuşlardır. Kuşkusuz bunlar arasında çok büyük çelişkilerin bulunmaması sebebiyle doğru ve gerçekle uyumlu görüşler de vardır; ama bunlar açık bir şekilde gösterilemez. İçtihat ve ilmî çaba kapısı açıktır ve herkes bu geniş dairede kendi kapasitesi oranında görüş bildirebilir ve hiçbir sorun yaşamadan da bu görüşlerini anlatıp öğretebilir. Bu iş ne teşride bulunmaktır ne de bidattir. Günümüzde insanlar, dinî alanda görüş sahibi olan çeşitli kimselerin özellikle de fakihlerin görüşlerini çok iyi bir şekilde tanımakta ve her dinî görüşün, o görüş sahibinin Kur'an ve Sünnet'in ta kendisine dayanan sözleri olmadığını, sadece onlara ilişkin verdikleri haberlerden ibaret olduğunu bilmektedir.

Elbette taklit mercii, görüşünün doğru olduğundan emin olmadıkça fetva veremez; çünkü onların fetvası halkın amelinde başvuracağı kurallardır. Bundan dolayı da halkı amelde kendisinin muteber olmayan şüphe ve zanlarının peşinde sürükleyemez. Bununla birlikte kendileri de görüşlerinin gözden geçirilebilir olduğunu yani anlayışlarının indirilmiş bir vahiy olmadığını bilirler. Her hâlükârda dinî meselelerde görüş bildirmek dinî usul ve fûruda mercilerin ve müçtehitlerin tekelinde değildir. Dinin zaruriyatına aykırı olmayan, küfür, ilhad ve müminleri saptırcı nitelikte olmayan her görüş açıklanabilir, tebliğ edilebilir ve öğretilir. Dinî görüşler, hakikatin kendisine uygun olabileceği için ne saptırcı, ne yoldan çıkarıcıdır ve görüş sahipleri de ne tekfir edilir ne de onlara lanet edilir.

Hz. Emir'den (a.s) şöyle nakledilmiştir: **"Ne zaman bir hadis yazsanız, onun senedini de zikrediniz. Eğer söz doğruysa siz onun ecrine ortak olursunuz, eğer batılsa onun günahı onu nakleden ilk kişiye ait olur."**¹ (Çünkü bize yanlış hadis isnat etmiştir.)

Ehl-i Sünnetten bazılarına göre "Hiçbir Müslüman itikattan bahsetmekle ve fetva vermekle küfre ve fıskı girmiş olmaz. Bu konuda bir içtihatla bulunur ve görüşünü de doğru olarak kabul ederse her halükârda sevap kazanır. Bu söz, İbn Ebu Leyla, Ebu Hanife, Şafii, Sufyan-ı Sevrî, Davud b. Ali ve tüm sahabelerin sözüdür. Bildiğimiz gibi bu konularda görüş bildirmişlerdir ve hiçbir zaman da onların arasında ihtilaf söz

1- *Kenzu'l-Ummâl*, c. 10, s. 129.

konusu olmamıştır."¹

Elbette Kur'an'ı kendi görüşüne göre tefsir etmek kınanmıştır. Bir başka deyişle, Kur'an'ı kıyasla, istihsanla, zannî tercihlerle, heva ve heveslere dayalı eğilimlerle² tefsir etmek caiz değildir. Bunun önlenmesi gerekir; ama bir müfessirin kendi kınanmış görüşüyle tefsir yaptığı nasıl ispat edilebilir? Herkes görüşünü Kur'an'a dayandırdığına ve tefsirinin doğruluk ihtimaline inandığına göre, dinin zaruriyatını reddetmedikçe ve görüşünün yanlışlığına inanıp onu itiraf etmesine rağmen bu görüşleri tekrarlamaktan geri durmadıkça onu engellemek mümkün değildir. Dinin zaruriyatlarından başka hiçbir şey kesin olarak Allah'a isnat edilemez; bu ancak ihtimal suretinde caizdir.

"Bildiğin şey ne kadar az olsa da bilmediğin şeyi söyleme"³

"Bilmediğin bir şey hakkında görüş bildirme"⁴

Bu iki rivayet dikkate alındığında şunu söylemek mümkündür: kesin olarak bildiğinden başka bir şeyi dile getirmemek gerekir. Fakat öyle gözüküyor ki bundan kastedilen, zannî bir sözü kesin bir sözmüş gibi söylememek gerektiğidir. Kesin olarak bilmediğin bir şeyi kesin bir şeymiş gibi söyleme ve kesin olarak bilmediğin bir konuda kesin bir görüş bildirmekten vazgeç. İnsanlar, zanna dayalı sözlerini hata payı ihtimaline rağmen söylüyorlar ve bu iki rivayet onları bu gidişten alıkoyucu olamıyor. Alıkoyucu olmak gidişin kuvvetiyle uyumlu olmalıdır⁵ yoksa bunun ikisi bir arada toplanmalıdır.

Çeşitli İslâmî mezheplere mensup insanların bir arada yaşadığı İslâm toplumlarında herkesin kendi mezhebinin görüşlerini o mezhebin takipçilerine açıklamakta özgür olması bir yana, hatta Şii yönetimin de o görüşlerin onlara açıklanmasına yardım etmelidir.

İmam Sadık, (a.s) kendi emriyle Medine mescidinde fetva veren Eban b. Taglib'e şöyle buyuruyor: "Onlara, onların kendi görüşlerine (mensup oldukları mezhebin görüşlerine) göre bildiğin kadarıyla anlat." Yine

1-Hasan Seffar, *Çendgunegî ve Azadî der İslâm*, çev: Hamid Rıza Ajir, s. 23.

2-Bkz: Muhammed Ali İyazî, *el-Mufessirûn Hayatuhum ve Menâhicihim*, s. 11.

3-Hz. Emir, *Nehcü'l-Belaga*, neşr: Subhi Salih, 31. Mektup.

4-age.

5-Bkz: İmam Humeynî, *Tezhibu'l-Usul*, c.2, s.200; a.mlf., *er-Resâil*, c.2, s.123; Şehid Seyyid Muhammed Bakır Sadr, *Mebâhisu'l-Usul*, c.2, s.126; *Buhus fi Ulumi'l-Usul*, c.4, s.244.

İmam Sadık (a.s) Müslim b. Muaz Herevi'ye şöyle buyurdu: "Bana bildirildiğine göre sen mescitte oturup halka fetva veriyormuşsun." O dedi ki: "Evet, ben de size şunu arz etmek istiyordum: Bazen bir kişi bana müracaat ediyor ve ben sizin görüşünüze göre ona fetva veriyorum. Bazen de bir başkası geliyor ve ben onun sizin mezhebinizin dışında bir mezhebe mensup olduğunu görüyorum ve bundan dolayı ona onun kendi mezhebine göre fetva veriyorum. Bazen de birisi bana müracaat ediyor ama ben onun mezhebinin bilmiyorum bundan dolayı da sizin ve diğer imamların görüşlerini ona söylüyorum." Bunun üzerine İmam Sadık'ın (a.s) yüzü aydınlandı ve "Aferin, aferin, ben de böyle yapıyorum" dedi"¹

2-Din Karşısı Düşünce: Din karşısı düşünce aşağıdaki şekillerde ortaya konmaktadır:

A) Küfrün İzhar Edilmesi:

İslâm nizamına tabi olan kâfirlerin ve müşriklerin küfür izhar etmeleri serbesttir. Ehli kitap, hatta işyerlerine ve ikamet ettiği yerlere İslâm toplumundaki azınlıklara mensup olduğunu gösterecek işaret veya simgeler asabilir veya aynı renkte ya da aynı şekilde elbiseler giyebilir. Ayrıca kâfirlerin ve müşriklerin delillerinin açıklanması, ret ve eleştiri dâhilinde olursa veya insanların dinî inançlarını zayıflatacak ve onları saptıracak şekilde olmazsa serbesttir.

B) Allah'a, Dine ve Dinî Liderlere İftira

Allah'a² Peygamber'e ve imamlara yalan isnat etmek haramdır. Din dışı bir şeyi bilinçli bir şekilde dinin bir parçası olarak tanıtmak (teşri ve bidat) da caiz değildir.

"Bidat, bir kimsenin herhangi bir şer'i delile sahip olmaksızın herhangi bir şeyi şer'i bir amel olarak göstermesidir. Örneğin bazı halifelerin dine kattıkları Cuma günü okunan üçüncü ezan gibi."³

Bazı rivayetlerde bidat, sünnetin karşısı olarak kullanılmaktadır. Sünnet, Peygamber'in (s.a.a) yerine getirdiği ve açıkladığı amellerdir. Bidat ise Şari dışında bir yolla din adı altında yayılan şeydir. Bazıları teşri kelimesini bidatin eş anlamlısı olarak görmekte ve kullanmaktadırlar.

1-Hasan Seffar, age., s. 214.

2-Taha, 61.

3-Ahmed Nerakî, *Avâidu'l-Eyyâm*, s. 110.

"Teşri, dinden olmayan bir şeyi dinin içine sokmaktır. Bu da ya meşruiyeti olmayan bir âlim veya mazur görülmeyecek bir cahil tarafından yapılır"¹

Bazıları da bu ikisinin farkıyla ilgili olarak şöyle demiştir:

"Teşri, Şari'nin irade etmediği ameldir. Bidat ise Şari'nin olmamasını irade ettiği ameldir ve bidatin zati bir haramlığı bulunmaktadır."²

Binaenaleyh Allah'a, masumlara (a.s) ve dine iftira etmek caiz değildir. Basın ve medya yetkilileri de iftiranın yayımlanmasından sakınmakla görevlidir. Bir kimse, bilmeden Kur'an'ı, peygamberin ve diğer masumların sözlerini veya dinin zaruriyatını tahrif ederse örneğin sözleri bir gazetede yayımlandıktan sonra bu yanlışlığın farkına varırsa, onun reddini de aynı yerde yayımlamalıdır. Onu dağıtanlar ve satanlar da bunun yalanlığı konusunda yakine ulaşırlarsa o gazetenin müşterilerine bunu bildirmelidirler. Aksi takdirde onun satışı caiz değildir. Alışveriş sahih olsa da zahiren yalanın nakli hükmündedir ve caiz değildir. Dinî mukaddesata hakaretin ve masumlara (a.s) sövmenin hükmü de aynıdır.

C) İrtidatın İzharı

İslâmî yönetim, dinî zemini halkın İslâm'a iştiaqla yönelebileceği ve Müslümanların da dini doğru bir şekilde koruyup yüceltmeye çalışacağı şekilde hazırlaması gerekir. Ancak yönetim, halkı dinini korumaya mecbur edemez. Zira sürmekte olan inanç, tıpkı ilk inanç gibi zorla ve dayatmayla olmaz. Münafıkça bir şekilde dine inanmak küfürden daha kötüyse, ikiyüzlü bir dindarlık da küfürden daha iyi değildir.

Eğer bir Müslüman toplumsal ve kişisel şartlardan dolayı fikrî veya ruhî bir bunalıma girer, dinî şüphelerine cevap bulamaz, İslâm'ın diğer dinlere ya da dinsizliğe üstünlüğünden şüphe ederse ve yaptığı araştırma ve incelemelerden de bir sonuç elde edemeyerek mürtet olursa, o kişi dindarlığa zorlanamaz. Onu dindarlığa ve bunu ifadeye mecbur etmek o kişiyi nifak vadisine atmaktan başka bir şey değildir, onu cezalandırmak da onun irtidadını arttırmaktan başka bir şeye yaramaz. O, kusurlu bir cahildir, ona hizmet etmenin tek yolu, şüphelerine uygun cevaplar

1-Muhammed Hasan Necefi, *Cevâhiru'l-Kelam*, c.2, s.279.

2-Mirza Nainî, *Kitabu's-Salât*, s.318.

vermektedir. Ama eğer bir Müslüman, herhangi bir şüpheden dolayı değil de halkın dindarlığını zayıflatmak, onların dinî haklarını çiğnemek ve başkalarını saptırmak için eylemlerde bulunursa cezalandırılmayı hak eder. Tıpkı Ehlikitap'tan bir grubun *"İman edenlere indirilene gündüzün erken saatlerinde iman edin, akşamleyin de inkâr edin. Umulur ki böylece onlar da dinlerinden dönerler"*¹ demesi gibi. Görüldüğü gibi irtidadın izhar edilmesinin haramlığı, inançların saptırılmasının önlenmesinden dolayıdır.

D) Saptırma

Sapkınlık, hidayetin zıddıdır.² Kur'an da birkaç yerde bu karşıtlığı açıklamıştır.³ Sapkınlık, Kur'an'da daha çok inançsal sapma olarak kullanılmıştır.⁴ Fakat Allah'a ve peygambere karşı günah işlemek de sapkınlık olarak sayılmıştır.⁵ Kur'an bazı yerlerde de saptırıcıları tanıtmakta ve nefsin hevasını, Allah'a iftira edenleri, müşrikleri, şeytanı, kâfirleri ve ehlikitaptan bazı grupları saptırıcı olarak nitelemiştir.⁶ Görüldüğü üzere sapkınlık, genel olarak inançsal sapmadır; ancak ahlakta ve amelde de sapmayı içermektedir. Dinin kesin ölçülerine açıkça aykırı olan her türlü inanç, amel veya haslet, batıldır ve sapkınlıktır.

Fıkıhta sapkın sözün korunmasının, açıklanmasının ve yayılmasının haramlığına dair şu akli ve nakli deliller getirilmiştir.

a) Akli Deliller

1-Fesadın kesilmesinin iyi olması: Fesadın kesilmesinin iyi olması, fesat olan her şeyin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Sapkınlığın ifade edilmesinin saptırıcı olması durumunda onun önlenmesi gerekmektedir.

1-Âl-i İmran, 72.

2-Bkz: *Sihahu'l-Lugat*; Kamus; Müfredat.

3-Sebe, 8; Neml, 81; Rum, 29; Taha, 79; Bakara, 16; Ârâf, 30; En'âm, 56; Yunus, 32.

4-Bkz: Bakara, 108; Nisa, 116, 136.; Sebe, 8; Zümer, 22; Mümin, 25, 50; Şura, 18.; Mülk, 9.

5-Bkz: Ahzâb, 36: "Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse, şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır."

6-Bkz: Sad, 26; En'âm, 144; İbrahim, 30; Nisa, 60; Nuh, 27; Âl-i İmran, 69.

2-Hakkın zayıflatılması ve batılın diriltilmesi: Hakkın zayıflatılıp batılın diriltilmesi, kişilerin dinden sapması veya günah işlemeye başlamasıyla gerçekleşir.

3-Sapkınlık mefdesi: Sapkınlık mefdesi, sapkınlığın gerçekleşmesine denir. Bir sözün ya da bir eylemin halkı sapkınlığa düşüreceğinden emin olunursa onu engellemek gerekir.

4-Muhtemel zararın önlenmesi: Eğer bir kimse yaptığı için kendisine uhrevi zarara (yani günah işleme veya inançsal sapmaya) sebep olacağına akli olarak ihtimal verirse ve haram işlemekten kaçınamayacağını görürse o işi yapmamalıdır. Bir başka kişi için de ona ihtimal verirse onu da engellemelidir. Elbette bu akli hüküm, ispat varsayımıyla, olasılığı uzak öncüller konusunda değildir ve gerçekleşmesi kesin olan fiillerin dışındakileri kapsamaz; aklî ihtimal, dolaysız işlenecek günahı içermez, fakat diğer konularda aklî hükmün geçerliliği şüphelidir.

5-Münkerin defedilmesinin iyi olması: Münkerden nehyetmek birçok kelamcıya göre akli bir iyiliğe sahip değildir. Ancak fakihlerin çoğu onu akli bir hüküm olarak görmektedir. Onlardan bazıları münkerin kaldırılması (ref) ile defedilmesi arasında fark görmektedir. Zira zulmün kötülüğünün onun gerçekleştiği sırada önlenmesini gerektirmektedir, böylelikle onun devam etmesinin de önüne geçilmiş olur. O halde münker-den nehyetmek onu ortadan kaldırmak ve defetmektir. Bir kimsenin haram bir şey yapacağı, o haramın ön adımlarını atmakla meşgul olduğu konusunda bilgi sahibi olursak, onu nehyetmemiz vaciptir. Akıl günah işlemeyi irade etmekle onun bilfiil olması, onun yenilenmesi ve kişinin başkalarını günaha sürükleme amacına sahip olup olmaması arasında bir fark görmemektedir.¹ Dolayısıyla birinin şu an günah işlemekte olduğunu bilirsek onu engellemeliyiz. Eğer onu günaha sebep olacak ve ondan sonra da günahın vasıtasız olarak işlenmesine neden olacak bir işin ön hazırlıkları içerisinde görmüşsek o kişiyi o ön çalışmayı yapmaktan nehyetmemiz vaciptir. Ancak kişiyi günaha sebep ve vasıta olmayacak bir ön çalışma ile meşgul olurken görürsek, onu o ön çalışmadan nehyetmemiz caiz değildir. Elbette kastın günah işlemek olduğunu bilirsek veya onda bunun ortaya çıktığını görürsek, günah işlememesi için ona nasihat etmemiz vaciptir; ancak onu günah işlemekten aciz olacak şekilde sınırlayıp onun iradesini ortadan

1-Bkz: İmam Humeynî, *el-Mekâsibu'l-Muharrime*, c.1, s.136.

kaldırarak şekilde kayıt altına alma hakkımız yoktur.

6-Başkasını harama düşürme: Eğer bir kişi yaptığı bir işle başkasının harama düşmesine sebep olursa, onu harama düşürmeyi kastederse veya yaptığı işin bir kişiyi harama düşüreceğini bilirse kesinlikle haram işlemiş olur.

7-Günah ve inançsal sapmaya yardım etmenin kötülüğü: Bir kişinin günah işlemesine yardım etmek birçok kişi açısından akli anlamda bir kötülüktür. Fakat bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda birçok ihtilaf bulunmaktadır. Her görüş, bunun gerçekleşmesi için bir ya da birkaç şartı gerekli görmüş ve onları şu şekillerde tarif etmiştir. 1) Yardım eden kişi tarafından haramın öncüllerinden bir öncülün yerine getirilmesi. 2) Yardım edenin yardım edilene günah kastıyla yardım etmesi, 3)Günahın yardım eden kişi tarafından işlenmesi, 4) Yardım edilen kişinin işlediğinin günah olduğunun örfen de tasdik edilmesi. 5) Yardım edilen kişi için günahın bazı yakın öncüllerinin yaratılması, 6) Yardım edenin, yardım edilen kişi tarafından günah işlendiğinin bilinmesi veya zannedilmesi, 7) Yardım eden kişinin müdahalesinin veya etkisinin yardım edilen kişinin günah işlemesini sağlayacağını bilmesi veya zannetmesi, 8) Yardım edilen kişinin günah kastının olması ve yardım edenin de onun bu kastını bilmesi, 9)Yardım eden kişide, yardım edilen kişide günah işleme kastının ortaya çıktığı bilgisinin oluşması, 10) Yardım eden kişide yardım ettiği kişide o anda veya daha sonra günah işleyeceği kastına ilişkin bir kanaatin oluşması, 11) Yardım eden kişi tarafından yardım edilen kişiye vasıtasız olarak günah işleyeceği öncüllerin yaratılması, 12) Yardım edilen kişinin itikadi açıdan sapmasına sebep olacak öncüllerin yaratılması, 13) Yardım eden kişide, yaptığı işin veya müdahalenin sınırlı sayıda belirsiz kişi veya kişilerin günah işlemesine sebep olacağı bilgisinin oluşması, 14) Yardım edilmemesi durumunda yardım edilen kişinin günah işleyebilecek durumda olmasına rağmen onun işleyeceği günaha ilişkin öncüllerin sağlanması.

Görüldüğü gibi 1, 2, 3 ve 6. Şartlar, haramın gerçekleşmesi için yardımı gerektirmektedir. Çünkü birinci olarak, yardım eden kişi tarafından haramın öncüllerinin sağlanmaması durumunda eylem gerçekleşmemekte ve dolayısıyla da ona haramlık hükmü verilememektedir. İkinci olarak yardım eden kişinin yardım edilen kişi tarafından günah işlenmesine dair kastının veya bilgisinin olması da haram yardımın şartlarındandır. Çünkü itaat ve isyan, kişilerin bilgisi

veya kastıyla gerçekleşir. Bazı noktalarda bilginin bulunması, zorunlu olarak kastın oluşmasını da sağlar. Üçüncü olarak, günahın öncüllerinin sağlanmasına yardım etmek, o öncüllerin sağlanması, günahı gerçekleştirme kastıyla olsa dahi, o günah fiiliyatta gerçekleşmeden günaha yardım etmek olarak tahakkuk etmez.

Buna ilaveten harama yardım etme konusundaki muhtelif tarifler dikkate alındığında şunu söylemek mümkün gözükmektedir. Kavram (yardım) mücmeldir, onun gerçekleştiğine dair yakın hâsıl olmadan konu, haramlık hükmü içerisine yerleştirilemez. Dolayısıyla harama yardımın gerçekleşmesi için başka bazı şartların da bulunması gerekir. Örneğin, yardım eden kişinin yaptığı işin veya müdahalenin yardım edilen kişi tarafından işlenecek günaha etkisinin olduğuna, yardım edilen kişinin günah işleme kastının olduğuna dair bilgisinin veya zannın bulunması; yardım eden kişinin o kastın şimdi oluştuğunu veya daha sonra ortaya çıkacağını, öncülün hazırlanmasıyla yardım edilen kişinin günahı vasıtasız olarak işleyeceğini bilmesi ve yardım eden kişinin yaptığı iş veya müdahalenin sınırlı sayıdaki belirsiz kişi veya kişilerin günah işlemesine etki edeceğine dair bilgisinin bulunması, öncülü sağlamaması durumunda, yardım edilen kişinin günah işleyemeyecek durumda olması.

Günah işlenmesine yardım etmenin kötülüğü aklın hükmüdür. Onun haramlığı, şer'i hükümle ve ibahanın esas olduğu ilkesinin tahsis edilmesiyledir. O kavramın mücmel olması durumunda ise onun haramlığı en az (ekal) ile en fazla (ekser) arasında döneceği dikkate alınarak "kullu şey'in leke helal" in icmali onun umumiyetine sirayet etmez, harama yardım etmenin şüpheli olduğu durumlarda umum, esas alınabilir.

B) Nakli Deliller

1- Günaha yardım etmenin haramlığı:

Bazıları, "Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın." ayetini açıklarken "teavun" kelimesini "iane" ile aynı anlamda görmüş ve "udvan"ın hükmü, mevzusu ve karinesi olması münasebetiyle, bu ayeti günaha yardım etmenin haramlığına delil olarak kabul etmişlerdir. Bazıları ayetteki nehyi tenzihi olarak görürken, bazıları iane ile teavun arasında fark olduğunu kabul ederek ayetin günaha yardım etmenin değil iki ya da daha fazla kişinin günaha katılmasının haramlığının delili olarak görmüştür.

Görüldüğü gibi tefaul babı, tarafların katılımını ve bir işi hakiki olarak yapma konusundaki icmaları olarak kullanılmaktadır ve ayette onun ifal babı anlamında kullanıldığına ilişkin yeterli bir karine bulunmamaktadır. Bu yüzden Allah'ın "la tainu"nun anlamını "la teavunu" kalıbında beyan ettiği ispat edilemez. Ayetin harama yardım etmenin haram olduğuna delalet ettiği farz edildiğinde bu irşat ayeti aklın hükmüdür. Çünkü günaha yardım etmenin kötülüğü akli bir hükümdür. Bu durumda bu ayete göre iane mevzusunun gerçekleştiği her yerde haramlık hükmü ona şamil olmaktadır ve "iane" kavramının tanınması konusunda bu görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

Bazı rivayetler de insanları genel olarak katil ve zulme yardım etmekten nehyetmiştir.¹ Bu rivayet, günaha yardım etmenin kötülüğü konusundaki aklın hükmüne uygundur. Bunlardan, günaha yardım etmenin tüm şartlarını taşıyacak ve iane mevzusunu da içerecek şekilde başkalarına cinayet ve zulüm işlerken yardım etmek kastedilmiştir. Aynı şekilde bu rivayetlerin münkerden nehyetmenin vacip olduğunu anlatıyor olması da mümkündür.

Birçok rivayet, başkalarını harama düşürmenin bazı öncüllerinin adlarını zikretmiş ve onları caiz saymıştır. Örneğin şarap yapacağını bildiğimiz kişilere² üzüm³ ya da hurma⁴ satışı, şarap yapacağı bilinen kişiye üzüm suyu satışı⁵ ve oyun ve eğlence araçları yapacağı bilinen kişilere çubuk satışı.⁶

Görüldüğü gibi bu rivayetler, günaha yardım etme konusunun gerçekleşmediği yerleri açıklamaktadır. Örneğin üzüm veya üzüm suyu satışı, şarap yapımına yardım etmek kastıyla gerçekleşmemiştir. Günahın işlenmesinde vasıtasız bir öncül olmadığı için onunla günah işleneceğinin bilinmesi, zorunlu olarak o kastı beraberinde getirmemektedir.

Bu feyizli rivayetler karşısında üç rivayet yer almaktadır. Bir

1- *Vesailu's-Şia*, c. 12, s. 128, 130.

2- *Vesailu's-Şia*, c. 12, s. 169, 1. ve 4. hadisler; c. 12, s. 170, 7, 8, 9 ve 10. hadisler.

3-age., c. 12, s. 169.

4-age., c. 12, s. 169, 6. hadis; s. 170, 8. hadis.

5-age., c. 12, s. 169, 2. hadis.

6-age., c. 12, s. 127, 1. hadis.

rivayette, şarap işinde yer alan on kesime lanet edilmektedir.¹ İki rivayette de haç ya da put yapan kişilere çubuk satılması yasaklanmıştır.² İzin veren ve yasaklayan bu iki tür rivayeti bir noktada buluşturma konusunda değerli izahlar beyan edilmiştir.³

Görüldüğü gibi bu üç rivayet, haramlığa ulaşacağı varsayımıyla fesadı ortadan kaldırmak için İslâm toplumunda şarap içmenin ve haç yapmanın yayılması konusunda tehlike hissedilen istisnaî bir durumda beyan edilmiştir. Binaenaleyh, normal durumda şarap yapan bir kişiye üzüm, hurma ya da üzüm suyu satmak veya haç ya da put yapan birine çubuk satmak günaha yardım etmek değildir ve haramlığı yoktur. Fakat eğer İslâm toplumunda bir günah veya inançsal sapma onların gerçekleştiği tüm yolların kapatılmasından başka bir çare bırakmayacak şekilde yayılırsa onların uzak öncüllerini de engellemek gerekir. Hükümetler, bazen toplumdaki bir münkerin kökünün kazınması için bu yöntemi kullanmayı halkın yararına görmektedir. Peygamber, (s.a.a) şarabın haramlığına dair ayet indiğinde insanlara şarap kaplarını getirmelerini emretti ve onları kırdı. Şarap yapımında rol alan 10 kesime lanet edildiğine ilişkin rivayet de peygamberdendir (s.a.a) ve muhtemelen o sırada ifade edilmiştir. Bu görüş doğrultusunda engelleyici üç rivayet, maslahatsal bir hükmün ifadesidir.

Eğer bu açıklamayı kabul etmiyorsak öyle gözüküyor ki, "Onları buluşturma konusunda en iyi izah, İbn Eziyne Sahih'inin tanıklığıyla put veya haç yapacak kişiye çubuk satmakla şarap yapacak kişiye üzüm satmak arasında fark görmeliyiz, şeklinde olmalıdır. Bu haramlığın ve helallığın dayanağını bulabiliyorsak, kişilerin inançsal sapmasına yapılacak her türlü yardımın haram olduğunu söyleriz. Çünkü bu önemli bir meseledir ve yaratacağı fesat da güçlüdür. Ama günah işlemelerinde kişilere yardım etmek, günaha yardım etmenin tüm şartları oluşmadıkça caizdir."⁴ Elbette bu görüşü kabul etmekle Peygamberin (s.a.a) lanetinin haramlığa delalet ettiğinin kabul edilmemesi durumunda şarap yapımında yer alan on kesime lanet edilmesi konusundaki rivayetin sorunu var olmaya devam edecektir.

1-age., c. 12, s. 165, 4 ve 5. hadis.

2-age., c. 12, s. 127.

3-İmam Humeynî, *el-Mekasibu'l-Muharrime*, c.2, s.293, 297.

4-İmam Humeynî, *el-Mekasibu'l-Muharrime*, c.2, s.295.

Yukarıda bahsedilenlerden şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

a-İnançsal sapmaya veya günahın işlenmesine vasıta olmayan bir görüşün açıklanması, saptırma ya da onun gerçekleşmesi zannıyla açıklanmış olsa da tecerri haramlığın olmaması sebebiyle caizdir.

b-Eğer bir kimse, inançsal bir sapma meydana getirme ya da başka bir vesileyle günah işleme kastıyla bir başka kişiyle konuşur, onu din karşıtı bir kitabı okumaya veya bir günahı aktarmaya zorlarsa, o kişide günah işleme isteği oluşacağına, yahut onun dinî düşüncesinin bozulacağına ve onun daha sonra günah işleyeceğine ya da sapacağına ihtimal verir, emin olur veya bilirse o kişinin yaptığı iş günah işlemeye yardımcı olmaktır ve caiz değildir.

c-Eğer bir kimse günah işleme niyetindeyse ve bunun yollarını arama peşindeyse; bir başka kişi onun bu niyetini ve kendisinin yol göstermemesi durumunda o kişinin bu günahı işleyemeyeceğini ya da kendisinin yardım etmesi durumunda o kişinin vasıtasız olarak günah işleyebileceğini bilerek o kişiye bunun yollarını gösteriyorsa, bu yol göstericilik saptırma kastı olmasa bile günaha yardımcı olmaktır ve caiz değildir. Çünkü bu durumda kasıt zorunlu olarak hâsıl olmaktadır.

d-Eğer bir kimse, başkalarını dinî inançlara karşıt bir şekilde saptırmaya kast eder, günahı içeren bir kitap yayımlar ya da konuşma yaparsa, muhataplarından bazılarının sapacağından, onlarda günah işleme hevesinin ortaya çıkacağından ve daha sonra günah işleyeceklerinden emin olur, ya da buna ihtimal verirse, muhatapları sınırlı da olsa sınırsız da olsa, bu kitabın yazılması veya yayımlanması, ya da o konuşmanın yapılması, günaha yardım etmek olur ve caiz değildir. Eğer saptırma kastı olmadan bunu yaparsa ve onun bu bilgisi, zorunlu olarak saptırma kastı oluşacağı yönünde olmazsa, muhtemelen bu günaha yardımcı olmak kapsamına girmez.

Bazı faydalı dinî ve din dışı bilgilerin açıklanması, bir topluluk içinde anlama hatası sebebiyle onların sapmasına sebep olursa da caiz değildir. Ama sırf bazı insanların bu doğru veya hak sözü, anlayamamasından veya bunların kötüye kullanılmasından dolayı onun toplumda yayılması engellenemez. Halkın geneli doğal haklarından mahrum edilemez. Gerçi bu kişiler de düşüncelerinden istifade edilmesinde kendi ilmi ve ruhi durumunu göz önünde bulundurmakla görevlidir.

e-Yukarıdaki varsayımlar, kitap yazmak, onları basıp yayımlamak, konuşma yapmak, o konuşmaları kaydedip çoğaltıp yayımlamak, film senaryosu yazmak, onu sahnelemek vs... tek bir hükme tabidir.

2-Sapkınlarla cihadın ve onların mümkün olan her vesileyle zayıflatılmasının vacipliği:

Bu delilin açıklanması konusunda şöyle denmiştir: "Açıktır ki onlarla cihadın vacipliği onların düşünce sisteminin ortadan kaldırılması, bu vesileyle de onların kendilerinin ortadan kaldırılması içindir. O halde onların güçlenmesine sebep olan şeyler, birinci yolla, ortadan kaldırılmalıdır."¹

Bütün bunlardan şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Kâfirlerle cihat, başlangıçta onların dininin ortadan kaldırılması için değil, İslâm'ın tebliğinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve zulmün bertaraf edilmesi içindir. Bu, sonuç itibarıyla İslâm'ın her yere yayılmasına yardım edecektir. Her halükarda, kâfirlerin güçlenmesine ve onları güçlendirecek şartların oluşmasına sebep olan düşüncelerin açıklanması caiz değildir.

3-Allah'ın şu ayeti "*Ve tezvire dayalı (zur) sözden kaçının*"² gereğince "zur" sözden sakınmak. Öyle görünüyor ki, "zur" sözden maksat, söylenmesi istenilmeyen sözdür.³ Haram olan diğer şeylerin yanında bir haramın ifade edilmesi ve haramlığa ilişkin sözlere bir yenisinin eklenmesi değildir. Binaenaleyh saptırıcı sözlerin haramlığına delaleti yoktur.

4-Allah'ın şu ayeti "Ve insanlardan bir kısmı boş sözleri satın alırlar, ilimleri olmaksızın Allah'ın yolundan saptırmak için. Ve onu eğlence (alay konusu) edinirler. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır"⁴ gereğince boş sözlerden sakınmak. Görüldüğü gibi bu ayet çerçevesinde başkalarını Allah yolundan saptırmak için alışveriş şeklinde boş sözler

1-Muhammed Hasan Necefi, *Cevâhiru'l-Kelâm*, c.22, s.57.

2-Hac, 30.

3-Müfessirler bu konuda (zur söz) birkaç husus zikretmişlerdir. 1) Şeriata iftira etmek ve kendi kafasından helal ya da haram ilanında bulunmak. 2) Allah'a şirk koşmak, 3) Yalan ve iftira, 4) Cahiliye dönemindeki insanların telbiyesi (lebbeyk lâ şerike leke illâ şerike huve leke bi-meleke ve mâ melek) bkz: Fahru'r-Razî, *Tefsir*, c.12, s.33.

4-Lokman, 6.

söylemek haramdır. Şu anlamda ki bu söz, ya insanları saptırmak kastıyla söylenir ya da insanların sapmasına sebep olur. "Li yudille" kelimesindeki lam harfinin şu iki ihtimalden yani, sebep ya da amaç ihtimallerinden hangisini murat ettiği açıkça belli olmadığı için haramlık hükmü kesin olan husus için geçerlidir ve bir şartın tahakkuk etmesiyle haramlık mevzusunun tahakkukunda şüphe meydana gelir ve beraatin esas olduğu ilkesinin kapsamına girer. Elbette burada şunu söylemek mümkündür: "lam"ın manası sebebe yöneliktir ve sebeple amacın arasında şüphe oluşması durumunda sebep anlamına öncelik verilir. Binaenaleyh ayetin manası şu şekilde olur: "Alışveriş şeklindeki boş söz, insanları saptırmak amacıyla söylenirse haramdır."

5-Abdülmelik'in rivayeti: "İmam Sadık'a (a.s) 'ben yıldızlara bakmaya müptela oldum' dedim, İmam da bana 'bununla hüküm mü veriyorsun' diye sordu. Ben evet deyince, İmam 'hidayet kitabını yak' dedi."¹

İmam'ın Abdülmelik'e söyledikleri şuna delalet ediyor: Batıl bir kitabı buldurmak haram değildir, haramlık, kişilerin sapkınlığa düşürülmesinden kaynaklanmaktadır. Yıldız kitapları, herhangi birinin sapmasına neden olmuyorsa ve onu şirke düşürmüyorsa onu ortadan kaldırmak vacip değildir.

İmam'ın sorusunun şu şekilde sormak mümkündür: "Bu kitaplar sana onlara göre hüküm verebileceğin ölçüde güven veriyor mu?" bu durumda bu kitaplar, batıl bir inancın ortaya çıkmasına neden olduğu için o kitaplar doğrultusunda hüküm verilmese bile o kitabın okunması haram ve ortadan kaldırılması vacip olur.

6-Tevrat'a göre emretmek: "Bir gün Hz. Ali (a.s) mescide doğru giderken Ömer'in elinde Tevrat'tan bir parça olduğunu gördü. Hz. Ali, ona onu atmasını emretti ve "Eğer Musa ve İsa (a.s) yaşıyor olsaydı, bana tabi olmalarından başka bir şey caiz olmazdı."²

Bu rivayetten çıkan sonuç şudur: Tevrat ve İncil eğer Hz. Ali'ye tabi olmamaya sebep olursa, saptırıcıdır ve bir kenara bırakılmalıdır. Aksi takdirde onların yayılmasını engellemek için bir sebep yoktur.

7-Haza rivayeti: "Kim bir sapkınlığı öğretirse, onun günahı da tıpkı o

1- *Vesailu's-Şia*, c. 8, s. 268.

2- Allame Hillî, *Nihâyetu'l-Ahkâm fî Maarifeti'l-Ahkâm*, c. 2, s. 471.

günahı işleyen kişinin günahı gibidir."¹

Bu rivayette sapkınlığın öğretilmesinden söz edilmiş; ama ardından onunla amel etmek söz konusu edilmiştir. Binaenaleyh, sapkınlığı ifade etmenin kendisi batıl ve haram olarak görülmemekte halkın sapmasına sebep olan sözün söylenmesi caiz kabul edilmemektedir.

8- *Tuhetu'l-Ukul*'dan iki rivayet: "...Allah'tan başkasına yaklaştıran, ya da onun küfür ve şirkin güçlenmesine sebep olduğu için nehyedilen her şey, günahın her izahı, ya da hakkın aşağılanmasına vesile olan her konu, haramdır. Zaruret gerektirmedikçe, bunların alım satımı, saklanması, sahiplenilmesi, bağışlanması, ödünç verilmesi ve her türlü değişimi haramdır." Ve "Allah yalnızca her şeyi haram olan sanatları haram etmiştir. Onlardan yalnızca fesat ortaya çıkar, örneğin "Barbat" [bir tür müzik aleti] "mizmar" [bir tür müzik aleti] ve satranç gibi boş ve faydasız şeyler... Sadece fesat meydana getiren ve içince sadece fesat bulunan şeylerden hiçbir fayda gelmez. Bunların hiçbir iyi tarafı yoktur."

Bu iki rivayette "açıklanması küfrün ve şirkin güçlenmesine ve hakkın zayıflamasına sebep olan şeyler" ve "müfsit fiiller" haram sayılmıştır. Dolayısıyla saptırıcı ve müfsit ifade, yani kendisinden sapkınlık ve fesat çıkan şeyler haramdır, saptırıcı veya fasit sözün açıklanmasının kendisi değil.

Saptırmayı Önlemenin Yolları

Daha önce açıklananlar çerçevesinde belirli bir topluluğu veya çok sayıda kişinin sapmasına sebep olmak için açıklanan sözler, sapkınlığı empoze etmek hükmündedir veya sapkınlığın aracısız olarak gerçekleşmesinin öncülü sayılır. Münkerden nehyetmek ve onu ortadan kaldırmak anlamında sapkınlığın devam etmesinin engellenmesi gerekir. Eğer bir düşünce henüz açıklanmamışsa; ama örf ve halkın maslahatını teşhis eden merciler onun açıklanması durumunda aynı etkiyi yapacağından emin olursa münkerden nehyetmek hükmüyle ve onun defedilmesi anlamında onun açıklanmasını önlemelidir.

Şimdi, söz sırası münkerden nehyetmenin mümkün olan yollarına geldi:

1-Saptırıcı ifadenin telifini, açıklanmasını, saklanmasını, yayılıp

1-Nerakî, *Mustenedu's-Şia*, c.2, s.346.

satılmasını engellemek, kişinin dilinin kesilmesi, kaleminin kırılması ve onun etkilerinin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. 2- Satın alınmasının, okunmasının, işitilmesinin veya izlenmesinin engellenmesi, halkın gözünün ve kulağının kapatılması anlamına gelmektedir. 3- Halkın teveccühünün o saptırıcı ifadenin dışındaki başka bir şeye yönlendirilmesi, oyalanılacak başka şeyler bulunmasıyla vs. mümkündür. 4- Halkın dinî bilgisinin ve dindarlığının güçlendirilmesi.

Kitap yakmayı Müslümanlara isnat eden bazı son dönem tarihçileri, şunu nakletmektedirler:

"Sad b. Vakkas, Ömer'e mektup yazdı ve İranlıların kitaplarının Müslümanlara intikal ettirilmesi için izin istedi. Ömer, cevaben şunları yazdı: İçlerinde doğru şeyler bulunsa da o kitapların hepsini suya atın. Allah bize onlardan daha iyisiyle yol göstermiştir. Eğer onlarda bir sapkınlık varsa da Allah bizi o sapkınlıklardan kurtarmış olur." Ömer ayrıca Sad b. Vakkas'a şöyle yazdı: "Eğer o kitapların içindekiler, Allah'ın kitabına uygunsa, bizim onlara ihtiyacımız yoktur. Eğer aykırıysa onlara yine ihtiyacımız yoktur. O halde her halükarda o kitapları yok edin."¹

Nakledildiğine göre, Ahmed b. Hanbel de Mutezile akaidine karşı çıkarak kelamcılarının konularından ve hatta akli bahislerinden bile sakınmıştır.²

Abdumelik'in rivayeti ile Tevrat konusundaki rivayet de birinci ve ikinci yola işaret etmektedir.

Açıktır ki bu iki rivayetteki "yakmak" ve "bir kenara bırakmak" ifadelerinin herhangi bir hususiyeti bulunmamaktadır. Her ikisi de kitabın sapkınlık sahnesinden dışarıya çıkarılmasının mısdağıdır. Vacip olan çeşitli yerlerde ve farklı şekillerde tahakkuk eden bu tümel durumdur. Bu iki rivayet, bu iki yolun da bu tümel durumun mısdağında yer alabileceğine ve bazı yerlerde caiz olabileceğine delalet eder. Bu iki rivayet, sadece zikredilen yere delalet etmez. Açıktır ki sapkın kitabı, hamur da yapmış olsalar yine bu rivayetlerle amel edilmiştir.

Gösterilen bu iki yola ilaveten, bu günlerde birçok noktadaki saptırıcı

1-Corci Zeydan, *Tarih-i Temeddun-i İslâm*, c.3, s.61, 63.

2-Nasrullah Purcevadi, *Neşr-i Daniş*, Y: 10, S.3.

ifadelere uygulamak mümkün değildir. Şu sebeple ki, birinci olarak, yeni iletişim şartları güçlü yönetimlerin bile onları kontrol altına alabileceği şekilde değildir. Geçmişte kitapların sınırlı olması sebebiyle onların ortadan kaldırılması, çok fazla problem oluşturmuyordu. Ama bugün, sesin, görüntünün, radyonun, televizyonun veya bilgisayarın önlenmesi mümkün değildir. Halkın gözünü veya kulağını kapatmak mümkün olmaktan çıkmıştır. İkinci olarak bazı noktalarda birinci ve ikinci yöntemin uygulanması, insanlardan bir kısmının sapmasına neden olmaktadır. Her zaman saptırıcı ifadelerin yayımlanmasının sapkınlık yaratması diye bir şey söz konusu değildir, bazen onların engellenmesi de sapmanın oluşmasına neden olmaktadır.

Hz. Emir'den (a.s) gelen şu rivayette olduğu gibi: **"Hüccet sultanının gücü, kudret sultanının gücünden daha fazladır."**¹ Binaenaleyh saptırmayı önlemek için öncelikle birinci ve ikinci yöntemlere başvurmamak gerekir. Uzun vadeli bir planlama ile tüm yollardan daha güçlü olan dördüncü yola başvurmak gerekir. Kısa vadeli bir planlama ile de üçüncü yola başvurmak gerekir. Elbette bazen mecbur kalınması durumunda zorunlu olarak ilk iki yoldan da yardım alınabilir. Bunun teşhisi de örfe, bilince ve uzmanlara kalmış bir şeydir. Çünkü hem sapkınlığın gerçekleşmesini önlemeye ilişkin o iki yolun gücü incelenmiş olur hem de onun ilacının tek olup olmaması... Hz. Emir'in (a.s) bu yüce sözü bunun açıklayıcısıdır.

Birinci olarak hak olan İslâm dini, hiçbir aklın önünde diz çökerek teslim olmadan edemeyeceği güçlü burhanlara ve hüccetlere sahiptir. İkinci olarak halk da akıllıdır, hak olan burhanları anlama gücüne sahiptir seçerken de hidayet yolunu tercih etmektedir. Onları serbest bırakmak ve onların zorunlu sapkınlığından korkmamak gerekir. Çünkü dayatmayla hidayet olmayacağı gibi zorlamayla sapkınlık da mümkün değildir. Elbette hak hüccetleri muhatapların duygu ve bilinç düzeyine göre beyan etmeye dikkat etmek hak sözü uygun konum ve yakışır bir kalıp içerisinde söylemek gerekir. **"İnsanlarla onların aklının ölçüsünce konuş"**² rivayeti işte bu hususu ifade etmektedir.

Hüccet sultanının gücünün kudret sultanının gücünden fazla

1-Hz. Ali, *Gureru'l-Hikem*, c.4, s.508.

2-*Mecelletu'l-Fikri'l-Cedid*, Y. 2, S. 8, s. 351.

olduğunu belirten Hz. Emir'in rivayetine ilaveten şu iki rivayet de sapkınlıkla mücadelenin yolunun halkın dinî bilgisinin güçlendirilmesi olduğunu gösteriyor.

1-"Allah Ümeyye Oğullarına lanet etsin çünkü onlar insanlara dini öğretmeyi özgür bıraktılar; ama küfrün tanınmasını öğretmeyi özgür bırakmadılar"

2-Huzeyfe, dedi ki "İnsanlar Peygamber'e (s.a.a) tevhide soruyorlardı, ben ise şirki soruyordum."

Öte yandan İslâm'ın ilim öğrenmeye ve âlimlere verdiği değer herkesin malumudur. Bir rivayette ilim hayatı, eleştiri ve redde bağlı olarak görülmüştür. İlmin canlılığı ve ilerlemesi, sadece hak sözün gündeme getirilmesiyle olmaz. Tersine, görüşlerin çarpışması sayesinde hak söz tanınır ve batıl söze olan üstünlüğü anlaşılır. Diğer bir rivayette Hz. Emir (a.s) halka eleştirel olmayı tavsiye etmektedir.¹

Kur'an da iki ayette, bu yöntemi sapmayı önlemek ve hidayetin ışığını yaymak için sunmaktadır: *"Tâğût'tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır. O hâlde, kullarımı müjdele! Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir."*²

Bu ayet, genel olarak ifade özgürlüğü için delil olarak sunulmaktadır. Fakat öyle gözüküyor ki yalnızca hak ve batıl, hidayet eden ve saptıran sözü dinlemeye izin vermektedir ve elbette bu dinlemeyi, kendinde tanıma ve sözün en güzeline tabi olma gücü görenleri teşvike layık görmektedir. Gerçi tüm toplumlarda çeşitli fikirler kendini gösterebilir ve kendini herkese sunma imkânı bulabilir. İslâm nizamı bu meşru hakkın savunucusu olmalıdır. Ancak her konum, yaş ve düşünce düzeyindeki insana her söze kulak vermek ve her kitabı okumak da uygun değildir. Hz. Emir, muttakileri tasvir ederken şöyle diyor:

"Onlar, kulaklarını kendileri için faydalı olan ilme vakfederler."³

1-Allâme Meclisî, *Bihâru'l-Envar*, c. 2, s. 96.

2-Zümer, 17-18.

3-Hz. Ali, *Nehcü'l-Belaga*, 193. Hutbe.

Kur'an, Firavun ailesinden iman eden kişinin sözünü ve mantığını Firavun'un karşısına diyor ve o müminin yöntemini övüyor. Firavun şöyle deyince "Firavun dedi ki: "Bırakın beni, Mûsâ'yı öldüreyim. (Faydası olacaksa) Rabbini yardıma çağırın! Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum. Mûsâ da, *"Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım"* dedi. Firavun ailesinden, imanını gizlemekte olan mümin bir adam şöyle dedi: *"Rabbim Allah'tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mucizeler getirdi. Eğer yalancı ise, yalanı kendi aleyhinedir. Eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecektir. Şüphesiz Allah, aşırı giden, yalancılık eden kimseyi doğru yola erdirmez."*

O halde görüldüğü gibi halkın sapmasını önlemede en iyi yol, dördüncü yoldur. Üçüncü yol, kısa sürelidir ve zorunlu durumlarda birinci ve ikinci yolda yararlanılabilir.

3- Din Dışı (Gayri Dinî) Düşünceler ve Dinî Hükümlerin Mevzuları

İslâm, halkın hayatını en iyi şekilde yönetmeye yönelik ortaya konan muhtelif ilmi nazariyeleri olumlu karşılamakta ve o görüşlerin sahiplerine saygıyla bakmaktadır.² Ve Müslümanları en uzak yerlerde dahi olsa onları öğrenmeye teşvik etmektedir.³

Fıkhî ve ahlakî konularda da görüş beyan etmek caizdir. Cahilleri irşat etmek, tıpkı hükümleri bilmeyenlere dinin tebliğ edilmesi de bazen vaciptir. İslâm, yalnızca insanları zorluk ve sıkıntıya düşürecek noktalarda müsamaha göstermekte, taharet ve necaset gibi konularda başkalarını şer'i hükümler konusunda bilgilendirerek kişinin zahmete sokulmasını tercih etmemektedir. Ancak insanlara faydası olacaksa bu meselenin ifade edilmesi tercih edilir. Cahillerin, can, mal ve namus gibi konularda irşat edilmesi vaciptir. Müslümanların siyasî, ekonomik ve kültürel alanlarda varlık göstermesinin ve onların bu konularda görüş

1-Mümin, 26-28.

2-Merhum Seyyid Rezi'nin bir Sabîf'ye saygı göstermesinde olduğu gibi.

3-Allâme Meclisî, *Bihârul-Envâr*, c. 1, s. 180, 65. hadis.

bildirmesinin zarureti bundan dolayıdır. Bireylerin kişisel ve umumî hakları konusunda görüş bildirmesi ve onları savunması, İslâm toplumunun tüm fertleri için serbesttir. İnsanların duyduklarını ve gördüklerini ifade etmesine hiç kimsenin görkemi engel olmamalıdır.¹ Kendi haklarını savunurken de hiç kimseden korkmamalıdır. Bir çöl bedevisi, hızla Peygamber'in (s.a.a) yanına geldi. O sırada Peygamber, ashabıyla birlikteydi. Bedevi, Peygambere "Bana da ver, bu mal ne senindir, ne de babanıdır" dedi. Peygamber, gülümsedi ve "Doğru söyledin, bu mal, Allah'ındır" dedi. Ömer b. Hattab, öfkeleni ve bedeviye sert bir şekilde müdahale etmek istedi. Peygamber, yumuşakça onu engelledi ve gülümseyerek "Ömer, onu bırak, doğrusu, haklı söz söyledi" dedi."²

Yasak İfadeler

Şer'î haramlara şöyle bir bakıldığında şu görülmektedir ki, düşünce özgürlüğünün sınırlandığı tek yer bir hakkın zayı edilmesidir. Düşünce özgürlüğü bir kişinin doğal hakkıdır. Fakat yalnızca onun hakkı değildir. Başkalarının hakkına zarar verdiği zaman hangisinin öncelikli olduğuna bakmak gerekmektedir. İslâm hükümleri gerçek maslahatlara ve mefsedelere dayalıdır. Taabbudiyatta o maslahatlar, şeriatın kendisi bize açıklamadığı sürece bizim açımızdan çok açık bir şekilde belli değildir. Ama tevessüliyyatta genel olarak bellidir. Bu yüzden düşünce özgürlüğünün sınırlandığı her yerde şüphesiz şahsi veya toplumsal bir mefsede söz konusudur. Bunun dışında zorlukla bir harama iltizam edilir ve kolaylıkla özgürlük ortadan kaldırılabilir. Allah, kişilerin bireysel ya da toplumsal hakları çiğnenmediği sürece insanların düşüncelerini ve amellerini serbest kılmıştır. Din ve Allah ile ilgili hususlar da bu dairede yer almaktadır. Din insanlar için olduğundan onun zayıflatılması ya da yüceltilmesi o dinin dindarlarının aşağılanması veya yüceltilmesinden başka bir şey değildir.

Başkalarının harama düşmesine sebep olacak ya da günaha yardım etme kapsamında yer alacak düşüncelerin açıklanmasına ilaveten toplumsal düzeni bozucu, ona zarar verici ve onu aşağılayıcı düşüncelerin

1-Ebu'l-Hüseyin Veram, *Mecmua*, c. 1, s. 3.

2-Halid Muhammed Halid, *Beyn-i Yeda Ömer*, s. 114. Bu rivayeti *Buharî*'de nakletmiştir bkz: Buharî, *Sahih*, c.3, s.155.

açıklanması da haramdır.

1- Aşağılayıcı Düşünce

A) Kendini Aşağılamanın Haramlığı

"Mümine, kendini aşağılaması yaraşmaz"¹ "Müminin kendini zillete düşürecek eğilimlere ve heveslere sahip olması ne kadar kötüdür."² Binaenaleyh, kişinin şahsiyetini aşağılayan, küçülten veya onun bağımsızlığını ortadan kaldıran açıklama veya davranış caiz değildir.

Hz. Emir (a.s) de insanları yöneticilerine yağcılık ve dalkavukluk yapmaktan sakındırırdı.³ Enbar kenti halkını kendilerinin aşağılanmasına sebep olan davranışları yapmaktan alıkoydu.⁴ Kendisi at üzerindeyken, ashabının yaya olarak kendisini takip etmesine izin vermezdi.⁵ Elbette yöneticiler, o hareketleri ve kendileri binekteyken diğerlerinin yürümesini iki açıdan önlemelidir. Birincisi, bunlar, insanların aşağılanmasına ve küçük düşmelerine sebep olmaktadır. İkincisi ise bunlar fesat için yaratılan zeminlerdir. Masum olmayan yöneticiler, daima güç tutkusuyla hareket etmenin büyük tehlikesiyle karşı karşıyadır. Diktatörlerin meşhur sözleri de zaman içerisinde oluşur.

B) Başkalarını Aşağılamanın Haramlığı

Başkalarını hor ve hakir kılmak, onların ruhi ve manevi haklarını zayi etmektir. Hz. İsa'dan (a.s) gelen rivayet doğrultusunda bunlar, insanın kibrinden ve bencilliğinden kaynaklanır. İslâm toplumunda tüm insanların ruhi ve manevi açıdan güvenlikte olması gerekir.

Bazı rivayetlerde insanlar, müminlere hakaret etmekten ve onları aşağılamaktan sakındırılmıştır.

"Kim benim mümin kulumu aşağılarsa bana karşı savaş ilan etmiş olur."⁶

"Kim benim mümin kulumu aşağılarsa bana muhalefet etmiş ve

1-Kuleynî, *Usul-i Kafî*, c. 5, s. 64.

2-age. c.2, s.20.

3-Hz. Ali, *Nehcü'l-Belaga*, 216. Hutbe.

4-Allâme Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, c. 41, s. 55, 3. hadis.

5-age., 2. hadis.

6-Kuleynî, age., c. 2, s. 337.

düşmanlıkla benden ayrılmış olur.¹

"Kim benim dostlarımdan birini aşağılarsa beni kendisiyle savaşmaya zorlamış olur."²

"Kim bir mümini, çektiği geçim sıkıntısı sebebiyle aşağılarsa, Allah kıyamet gününde tüm yaratıkların huzurunda onu ortaya çıkarır."³

Birçok rivayette müminlerin aşağılanması açık bir şekilde yasaklanmıştır.⁴ Müminin gıybetini, etmek, ona iftira etmek, sövmek, ona fasık, kâfir ve yalancı demek, emanetlere riayet etmemek, yalancılık ve insanların kişisel sırlarını ifşa etmek de insanların haklarından olduğu için aşağılamanın haramlığı kapsamına girer.

İslâm toplumundaki mümin olmayan vatandaşlara iftira atmak ve onlara yakışsız şeyler isnat etmek, insanlara hakaret edip onları aşağılamaya ilişkin rivayetler doğrultusunda yasaklanmış ve kınanmıştır.⁵ Kâfirlerden cizye alınması konusunda bazıları, onların "küçük" oluşlarının onların aşağılanmasını gerektirmeyeceğini söylemektedir. Cizye, kâfirleri cezalandırma, aşağılama ve hakaret amacıyla konulup vacip kılınmamıştır.⁶

İslâmî yönetimin hâkimiyetinde, suçlular bile aşağılanmamalıdır. Her ne kadar Hz. İsa'dan gelen bir rivayete göre günahkârlara (suçlulara) buğzetmek Allah'a yakınlaşmak olarak ifade edilmişse de⁷ günahkârlara kin gütmek, onlara hakareti caiz kılmaz. Günahkâra, onun suçunun diğer insanları kötü etkilememesi ve kalbin o günaha meyletmemesi için kalben nefret duyulmalıdır; ancak ona şefkatle ve merhametle davranmak ve daima onları bu suçları işlemekten vazgeçirmeye çalışmak gerekmektedir.

2- Saptırıcı Düşünce

Başkalarını günaha ve inançsal sapmaya düşüren veya günaha yardım

1-age., c. 2, s. 352.

2-age., c. 2, s. 353.

3-age.

4-age., c. 3, s. 564; *Fakih*, c.2, s.13; *Tehzib*, c.4, s.103.

5-Kuleynî, age., c. 8, s. 44; *Fakih*, c. 4, s. 394; c. 1, s. 337.

6-age., c. 3, s. 471.

7-Allame Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, c. 14, s. 330, 65. hadis.

etme kapsamına giren ve başkalarının zararına ve harama düşmesine sebep olan düşüncelerin açıklanması veya yine onların kendilerine zarar vermesine yardım etme kapsamına giren düşüncelerin açıklanması haramdır.¹

3- İslâmî Toplum Karşısında Yıkıcılık

İslâm toplumu, halk ve devletten oluşan ve İslâmî değer ve ilkeleri korumaya çalışan bir bütündür. Düşünce özgürlüğü en önemli İslâmî değer ve ilkelerden biridir ve devlet ile millet in bunu koruyup geliştirmeye çalışması gerekir. Özgürlük İran İslâm Cumhuriyeti anayasasında değiştirilemez bir maddedir.² Eğer toplumda olağanüstü bir hal meydana gelirse o yasanın sınırlandırılması gerekirdi. Anayasa Uzmanlar Meclisi Başkan Yardımcısının görüşüne göre parlamento bile o yasayla ilgili yeni bir düzenleme yapamaz; bu sadece referandum yoluyla olabilir.³ Düşünce özgürlüğü İslâm toplumunun yararına olan bir şeydir. Ama eğer bir düşünce toplumunda ayrılık ve kaos yaratmak için fitne çıkarırsa ya da halkı yasa dışılığa ve suç işlemeye zorlarsa toplum açısından yıkıcıdır ve önlenmesi gerekir. Bu yüzden herkesin özgürlüğünün korunması için özgürlüklerin yasal çerçevede olması gerekir. Düşünceler ve eleştiriler toplumsal düzeni bozmayacak şekilde ve uygun bir biçimde açıklanmalı ve herkes açıklamalarının sorumluluğunu üstlenmelidir. Elbette düşünce özgürlüğünden kaynaklanan suçların teşhisi o kadar kolay bir iş değildir ve bunun uzmanlardan ve adil kişilerden oluşan bir grupça yapılması gerekir.

1-Kendine zarar vermenin haramlığına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır ve bu konunun incelenmesi, bağımsız bir makale yazmayı gerektirmektedir.

2-*İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası*, Madde: 177.

3-*Muzakirât-i Meclis-i Hobregân-i Kanun-i Esasî*, c.1, s.429. Uzmanlar Meclisi Başkan Yardımcısının konuşması.